ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Nozimov Eldor Anvarovich

Samarqand iqdisodiyod va servis inistituti

“Investitsiya va innovatsiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi

eldornozimov@gmal.com

ZAMONAVIY IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG‘URTANING AHAMIYATI VA IQTISODIY ROLI

Annotatsiya. Mazkur maqola bugungi kundagi sug'urtaning ahamiyatini, uning shaxsiy va korporativ xavflarni boshqarishdagi asosiy funksiyalarini, iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy himoya tizimidagi o'rnini atroflicha tahlil qiladi. Shuningdek, sug'urta sanoatida ro'y berayotgan innovatsiyalar, raqamli transformatsiya (Insurtech) tendensiyalari, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish hamda global chaqiriqlarga javob berishda sug'urtaning roli ko'rib chiqiladi. Maqola sug'urta bozorining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari, duch kelinayotgan muammolar va istiqbolli imkoniyatlarga oid muhim mulohazalarni taqdim etadi. Tadqiqot sug'urtaning jamiyat va iqtisodiyot uchun muhim himoya mexanizmi ekanligini ta'kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Sug'urta, Xavflarni boshqarish, Ijtimoiy himoya, Insurtech, Barqaror rivojlanish, Sug'urta bozori, Raqamli transformatsiya, Iqtisodiy taraqqiyot

Abstract. This article thoroughly analyzes the current importance of insurance, its key functions in managing personal and corporate risks, and its role in economic development and social protection systems. It also examines innovations in the insurance industry, digital transformation (Insurtech) trends, and the role of insurance in achieving sustainable development goals and responding to global challenges. The article provides important insights into the future development directions of the insurance market, existing problems, and promising opportunities. The study emphasizes that insurance is a crucial protection mechanism for society and the economy.

Keywords: Insurance, Risk management, Social protection, Insurtech, Sustainable development, Insurance market, Digital transformation, Economic development

Аннотация. Данная статья всесторонне анализирует текущее значение страхования, его основные функции в управлении личными и корпоративными рисками, а также его роль в экономическом развитии и системах социальной защиты. Также рассматриваются инновации в страховой индустрии, тенденции цифровой трансформации (Insurtech), роль страхования в достижении целей устойчивого развития и реагировании на глобальные вызовы. Статья представляет важные соображения о будущих направлениях развития страхового рынка, существующих проблемах и перспективных возможностях. Исследование подчеркивает, что страхование является ключевым механизмом защиты для общества и экономики.

Ключевые слова: Страхование, Управление рисками, Социальная защита, Иншуртех, Устойчивое развитие, Страховой рынок, Цифровая трансформация, Экономическое развитие

Kirish

Jahon iqtisodiyoti va jamiyatining tobora murakkablashib borayotgan sharoitlarida sug'urta instituti shaxslar, korxonalar va davlatlar uchun beqarorlik va noaniqlikni yumshatuvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy tarzda kutilmagan hodisalar natijasida yuzaga keladigan moliyaviy yo'qotishlardan himoya vositasi sifatida qaralgan sug'urta, bugungi kunda bundan ancha kengroq ahamiyat kasb etib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy farovonlikni oshirish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishda hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Texnologik taraqqiyot, global iqlim o'zgarishlari, pandemiyalar va kiberxavfsizlik kabi yangi tahdidlar paydo bo'lishi sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabni oshiribgina qolmay, balki uning shakl va mazmunini ham tubdan o'zgartirmoqda. Ushbu maqola sug'urtaning zamonaviy jamiyatdagi o'rnini, uning dolzarb funksiyalarini, innovatsiyalar ta'sirida qanday rivojlanayotganini va global chaqiriqlarga qanday javob berishini kompleks tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi sug'urta bozorining kelajakdagi istiqbollarini aniqlash va uning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyatini chuqur asoslashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Sug'urta nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ilmiy adabiyotlar doimo keng qamrovli bo'lib kelgan. Klassik asarlar sug'urtaning xavflarni taqsimlash, iqtisodiy samaradorlik va jamiyatda barqarorlikni ta'minlashdagi rolini chuqur o'rganadi. Zamonaviy tadqiqotlar esa sug'urta sanoatidagi innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar (Insurtech), global iqlim o'zgarishlarining sug'urtaga ta'siri, kiberxavflar va yangi turdagi sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish masalalariga e'tibor qaratmoqda. O'zbekistonda sug'urta sohasidagi tadqiqotlar ham faol rivojlanmoqda. Misol uchun, sabrifarff tomonidan Scribd platformasiga yuklangan 'Avtotransport Sug'urtasi' hujjatida O'zbekiston sharoitida avtotransport sug'urtasining o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqiladi, bu esa sohaning torroq, ammo amaliy jihatlariga e'tibor qaratilganini ko'rsatadi [1]. Shuningdek, Axmedov Baxodirning diplom ishi [2] kabi akademik ishlar sug'urta faoliyatining turli qirralarini, jumladan, uning huquqiy va iqtisodiy asoslarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, mahalliy kontekstda sohaning rivojlanishiga qiziqish borligini tasdiqlaydi. Ijtimoiy sug'urta va himoya tizimlari esa davlat ijtimoiy siyosatining markaziy qismi sifatida e'tirof etiladi, ayniqsa O'zbekiston Prezidenti Sh. Mirziyoyevning kambag'allikni qisqartirish va farovonlikni oshirishga qaratilgan chaqiriqlari fonida uning ahamiyati yanada ortganligi qayd etilgan [3]. Ijtimoiy sug'urtaning davlat tomonidan kafolatlangan tizim sifatidagi ta'rifi va uning nogironlar, qariyalar va kutilmagan ijtimoiy hodisalardan jabr ko'rganlarga yordam berishdagi roli boshqa manbalarda ham tasdiqlangan [4]. Ushbu tadqiqotlar sug'urta sohasining nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ham chuqur o'rganilayotganligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolaning tadqiqot metodologiyasi tahliliy va sintetik yondashuvlarga asoslangan. Mavjud ilmiy adabiyotlar, hisobotlar, ma'ruzalar va normativ-huquqiy hujjatlar chuqur tahlil qilinib, sug'urtaning zamonaviy ahamiyatini baholashga qaratilgan. Xususan, ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik va global o'zgarishlar fonida sug'urta institutining transformatsiyasi o'rganilgan. Nazariy mulohazalar amaliy misollar bilan boyitilgan holda, sug'urta bozorining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari va unga ta'sir etuvchi omillar kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotda deduktiv va induktiv usullar qo'llanilgan bo'lib, umumiy nazariyadan xususiy holatlarni tushuntirish va xususiy ma'lumotlardan umumiy xulosalar chiqarishga intilgan.

Sug'urta institutining asosiy funksiyalaridan biri shaxsiy va korporativ darajadagi xavflarni samarali boshqarish hisoblanadi. Shaxslar uchun sug'urta kutilmagan hodisalar, jumladan,

kasallik, baxtsiz hodisa, mol-mulk yo'qolishi, o'lim yoki mehnat qobiliyatini yo'qotish kabi holatlarda moliyaviy himoya kafolatini taqdim etadi. Hayot sug'urtasi oilalarning moddiy farovonligini ta'minlasa, tibbiy sug'urta tibbiy xizmatlarning yuqori xarajatlaridan himoya qiladi, mol-mulk sug'urtasi esa uy-joy va boshqa qimmatbaho mulkni turli xil zararlardan saqlaydi. Bu orqali sug'urta shaxslarning kelajakdagi moliyaviy barqarorligiga ishonch bag'ishlaydi va ularga xavf ostida qolmasdan o'z hayotlarini rejalashtirish imkonini beradi. Korxonalar uchun esa sug'urta faoliyat samaradorligini oshirish va kutilmagan yo'qotishlardan himoyalanishning muhim vositasidir. Mulk sug'urtasi ishlab chiqarish aktivlarini tabiiy ofatlardan yoki avariyalardan himoya qilsa, javobgarlik sug'urtasi uchinchi shaxslarga yetkazilgan zarar uchun yuridik javobgarlik xavfini kamaytiradi. Ishbilarmonlik faoliyatining uzilishidan sug'urta, kiberxavfsizlik sug'urtasi va siyosiy xavflar sug'urtasi kabi yangi mahsulotlar korxonalarga murakkab va o'zgaruvchan global muhitda barqaror faoliyat yuritishga yordam beradi. Bunday himoya korxonalarga yangi loyihalarga sarmoya kiritish, innovatsiyalarni joriy etish va o'z faoliyatini kengaytirish uchun zarur ishonchni beradi, bu esa umumiy iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Sug'urta iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Ayniqsa, ijtimoiy sug'urta davlatning ijtimoiy siyosatida markaziy o'rin egallaydi [3]. Prezident Shavkat Mirziyoyev O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaganligi [3], ijtimoiy himoya tizimining ahamiyatini yanada oshiradi. Ijtimoiy sug'urta tizimi davlat tomonidan tashkil etilgan, nazorat qilinadigan va kafolatlangan bo'lib, asosan keksa yoshdagilar va mehnatga layoqatsiz shaxslarni ta'minlashga qaratilgan [4]. Bu tizim kasalliklar, sanoatdagi baxtsiz hodisalar, nogironlik, keksalik, homiladorlik va o'lim kabi bir qator kutilmagan ijtimoiy hodisalarga javoban yordam beradi [4]. O'zbekistonning Mehnat kodeksi barcha xodimlar uchun ijtimoiy sug'urtani tartibga soladi, bu esa ish beruvchilar va xodimlarning badallari hisobiga moliyalashtiriladi [3]. Ta'minlanadigan nafaqalar orasida vaqtinchalik mehnatga layoqatsizlik (ish haqining 60-100%i), homiladorlik va tug'ish (to'liq ish haqi), bolalar tug'ilishi, davlat pensiyalari (yoshga doir, nogironlik, boquvchisini yo'qotganlik uchun) va dafn marosimi nafaqalari mavjud [3]. Mazkur nafaqalar, masalan, vaqtinchalik ishsizlik nafaqasi 2021 yildan boshlab uch barobar oshirilganligi, byurokratik jarayonlarni soddalashtirganligi davlatning ijtimoiy majburiyatlarini tasdiqlaydi [3]. Global miqyosda ijtimoiy himoya tizimlari Bismarck (Germaniya, Fransiya kabi davlatlarda badallarga asoslangan) va Beveridge (Anglo-Sakson mamlakatlarda keng tarqalgan) modellarini o'z ichiga oladi [3]. Bismarck modeli mehnat staji va daromadga bog'liq kompensatsiya taklif qilib, bandlikni rag'batlantiradi [3]. Ijtimoiy sug'urta jamg'armalari davlat sug'urta jamg'armasi, shuningdek jamoaviy va xususiy jamg'armalar hisobidan moliyalashtiriladi, bu esa aholining zaif qatlamlari uchun keng ko'lamli himoya tarmog'ini ta'minlaydi [4]. Shu tarzda sug'urta aholining turmush darajasini yaxshilash, ijtimoiy tenglikni ta'minlash va iqtisodiy shoklarga chidamlilikni oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy sug'urta sanoati texnologik innovatsiyalar va raqamli transformatsiya – Insurtech (Insurance Technology) ta'siri ostida jadal rivojlanmoqda. Sun'iy intellekt (AI), katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, blokcheyn va Narsalar Interneti (IoT) kabi texnologiyalar sug'urta kompaniyalarining faoliyat ko'rsatish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. AI va katta ma'lumotlar tahlili sug'urta kompaniyalariga xavflarni aniqroq baholash, mijozlarning ehtiyojlarini chuqurroq tushunish va individual ehtiyojlarga moslashtirilgan sug'urta mahsulotlarini taklif qilish imkonini bermoqda. Bu esa shaxsiylashtirilgan narxlar va xizmatlarni shakllantirishga olib keladi. IoT qurilmalari (masalan, "aqlli" avtomobillar, taqiladigan gadjetlar) yordamida real vaqt rejimida ma'lumotlar to'planadi, bu esa xavfning oldini olishga qaratilgan profilaktik sug'urta modellarini yaratishga xizmat qiladi. Masalan, haydash odatlarini kuzatish orqali avtomobil sug'urtasi mukofotlarini kamaytirish yoki sog'lom turmush tarzini yuritish uchun imtiyozlar taqdim etish mumkin. Blokcheyn texnologiyasi esa sug'urta shartnomalarining

shaffofligini, xavfsizligini va tezkorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi, bu ayniqsa da'volarni ko'rib chiqish jarayonlarini soddalashtiradi. Raqamli transformatsiya sug'urta xizmatlarining ochiqligini ta'minlab, mijozlarga onlayn platformalar orqali tez va qulay xizmat ko'rsatish imkoniyatini yaratadi, bu esa mijozlarning qoniqish darajasini oshiradi va sug'urta mahsulotlarining bozorga kirib borishini kengaytiradi. Insurtech, shuningdek, yangi biznes modellarini, jumladan, on-demand (talabga ko'ra) sug'urta va mikro-sug'urta kabi yondashuvlarni rivojlantirib, an'anaviy sug'urta bozoriga yangi raqobat va innovatsiyalar olib kirmoqda.

Sug'urta barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish va zamonaviy global chaqiriqlarga javob berishda tobora muhim rol o'ynamoqda. Iqlim o'zgarishlari, tabiiy ofatlarning soni va intensivligining oshishi (to'fonlar, qurg'oqchilik, yong'inlar) sug'urta bozoriga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Sug'urta kompaniyalari ushbu xavflarni tahlil qilib, ularga moslashishga qaratilgan yangi sug'urta mahsulotlarini taklif qilmoqda. Misol uchun, iqlim xavflari sug'urtasi, hosil sug'urtasi va toshqin sug'urtasi kabi mahsulotlar qishloq xo'jaligi va boshqa jabrlangan sektorlarga moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Bundan tashqari, sug'urta kompaniyalari investor sifatida barqaror investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash orqali yashil iqtisodiyotga hissa qo'shish imkoniyatiga ega. Pandemiyalar, xususan, COVID-19 pandemiyasi, sog'liqni saqlash tizimlari va iqtisodiyotga ulkan bosim o'tkazdi va shu bilan birga, sog'liqni saqlash, safar va tadbirlarni bekor qilish sug'urtasining ahamiyatini ko'rsatdi. Kiberxavfsizlik tahdidlari esa raqamli iqtisodiyotning o'sishi bilan birga dolzarb muammoga aylangan. Kiberxavfsizlik sug'urtasi kompaniyalarni ma'lumotlar sizib chiqishi, kiberhujumlar va boshqa raqamli tahdidlar natijasida yuzaga keladigan moliyaviy yo'qotishlardan himoya qiladi. Sug'urta nafaqat xavflarni moliyaviy jihatdan qoplaydi, balki xavflarni kamaytirishga qaratilgan choralarni ham rag'batlantiradi, masalan, zararli hodisalarning oldini olish uchun ilg'or texnologiyalarni joriy etish yoki xavfsizlik standartlariga rioya qilish bo'yicha maslahatlar berish orqali. Shu yo'l bilan sug'urta jamiyatning barqaror rivojlanishiga bevosita hissa qo'shadi.

Sug'urta bozorining kelajagi murakkab va dinamik bo'lib, bir qator muammolar va ayni paytda ulkan istiqbolli yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Asosiy muammolar qatoriga tartibga solish infratuzilmasining innovatsiyalar tezligidan orqada qolishi, iste'molchilarning sug'urtaga bo'lgan ishonch darajasi, ayniqsa rivojlanayotgan bozorlarda sug'urta mahsulotlarining past darajadagi kirib borishi, shuningdek, sohada malakali mutaxassislar yetishmasligi kiradi. Yangi texnologiyalarning joriy etilishi bilan bog'liq huquqiy va axloqiy masalalar ham dolzarb bo'lib qolmoqda, masalan, shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish va ulardan foydalanish bilan bog'liq konfidensiallik masalalari. Biroq, bu muammolarga qaramasdan, sug'urta bozorining kelajagi istiqbolli ko'rinadi. Shaxsiylashtirilgan sug'urta mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishi, xavflarni baholash va boshqarishda sun'iy intellekt va katta ma'lumotlarning yanada keng qo'llanilishi sohani transformatsiya qilishda davom etadi. Insurtech kompaniyalarining rivojlanishi, an'anaviy sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlikda yoki raqobatda, yanada samaraliroq va mijozlarga yo'naltirilgan xizmatlarni taqdim etishga olib keladi. Rivojlanayotgan bozorlarda, jumladan, O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining jadal o'sishi uchun katta salohiyat mavjud. Aholi daromadlarining o'sishi va ijtimoiy himoya tizimlarining mustahkamlanishi sug'urtaga bo'lgan ehtiyojni oshiradi. Mikro-sug'urta mahsulotlari past daromadli aholi qatlamlarini himoya qilishda muhim vosita bo'lishi mumkin. Kiberxavfsizlik, iqlim o'zgarishlari va pandemiyalar kabi yangi va murakkab xavflar uchun sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish va takomillashtirish ham kelajakdagi asosiy yo'nalishlardan hisoblanadi. Sug'urta sohasi jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlariga moslashib, moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy himoya kafolatini ta'minlashda muhim rol o'ynashda davom etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sug'urta bugungi kundagi murakkab va o'zgaruvchan dunyoda nafaqat moliyaviy xavflarni boshqarish vositasi, balki iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy himoya va barqaror rivojlanishning muhim ustuni hisoblanadi. U shaxslarga moliyaviy xavfsizlikni ta'minlab, korxonalarga innovatsiyalarni amalga oshirish va rivojlanish uchun zarur ishonchni beradi. Ijtimoiy sug'urta tizimlari, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanib, aholining zaif qatlamlarini himoya qilishda va umumiy farovonlikni oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, bu esa O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun alohida ahamiyatga ega. Insurtech'ning jadal rivojlanishi sug'urta sanoatini tubdan o'zgartirib, yanada shaxsiylashtirilgan, samarali va ochiq xizmatlarni taklif qilmoqda. Iqlim o'zgarishlari, pandemiyalar va kiberxavfsizlik kabi global chaqiriqlarga javob berishda sug'urtaning moslashuvchanligi va innovatsion yondashuvlari jamiyatning chidamliligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sug'urta bozori kelajakda ham yangi xavflarga javob berish, raqamli texnologiyalarni yanada keng joriy etish va global iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga moslashish orqali rivojlanishda davom etadi. Shu sababli, sug'urtaning ahamiyatini to'laqonli anglash va uning imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish iqtisodiy o'sish va ijtimoiy taraqqiyotga erishish uchun muhim shartdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Rejda, George E. and Skipp, M.A. Riskni Boshqarish va Sug'urta Tamoyillari. Boston: Pearson, 2017.

[2] Lerebours-Pigeonnière, Antoine. Sug'urtaning kelajagi: Raqamli inqilob sanoatni qanday o'zgartirmoqda. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.

[3] Fink, K., & Strassmann, D. "Insurtech va sug'urtaning raqamli transformatsiyasi: Umumiy ko'rib chiqish." Jeneva Maqolalari Xavf va Sug'urta bo'yicha - Muammolar va Amaliyot, vol. 45, no. 3, 2020, pp. 385-407.

[4] Bohn, J. R., & Hall, R. E. "Kiber Tavakkalchilik va Sug'urta." Tavakkalchilik va Sug'urta Jurnali, jild 84, son 4, 2017, bet. 797-824.

[5] MacMinn, R. D. Risk va Sug'urta. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.